

SZILÁGYI ISTVÁN

Magyar, román és belga szociális szakos hallgatók összehasonlító attitűdvizsgálata

A kutatás célja és a kutatásba bevont intézmények

A kutatás célja a különböző szociális képzésekben (magyar, román és belga) részt vevő hallgatók attitűdváltozásainak vizsgálata. A vizsgálatban felmértük az elsős, illetve a végzős hallgatók szakmai attitűdjében tapasztalt változásokat, valamint összehasonlítottuk a három populáció specifikus attitűdbeli eltéréseit. Az elsős és végzős hallgatók attitűdjének összehasonlítása jelzi (mutatja) a hallgatók szakmai attitűdjét, a képzés két fontos állomásán a „bement” és „kimenet” pillanatában, de ez nem tekinthető folyamatcentrikus vizsgálatnak. Az összehasonlító vizsgálat tapasztalatain túl a kutatás hasznos információkat szolgáltat a szociális pályára készülők tudatosabb felkészítésében és a képzési programok átdolgozásában.

A kutatásnak két részből állt:

Elővizsgálat. Célja a vizsgálatban alkalmazott mérőeszköz (attitűdskála) kidolgozása volt. Az elővizsgálatban olyan – szociális képzésben tanuló – hallgatók vettek részt, akik a további vizsgálatban nem szerepeltek. (Ennek módszertani bemutatására itt nem térünk ki).

Fővizsgálat: különböző évfolyamok (elsős és végzős) és különböző populációk (magyar, román és belga) attitűdváltozásainak vizsgálata (lásd Fővizsgálat fejezet).

A kutatásba bevont intézmények: Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskola Budapest, Eszterházy Károly Főiskola Eger, Institut de Formation Sociale Namur (Belgium), Universitatea Babeş Bolyai Cluj (Románia). A felsorolt intézmények képzésében nagy hasonlóság mutatkozik a tananyagok tartalmában, a tudományterületek megoszlásában, illetve az elmélet és a gyakorlat arányában (Budai 1993). Az egyedüli lényegesebb eltérés a képzések hagyományainak tekintetében van. A belgiumi képzés több évtizedes múltra tekint vissza, a magyarországi képzés alig több mint tíz éves, a romániai pedig 7–8 éves.

Az attitűdskála kialakítása és alkalmazása

Az attitűdskála elkészítésekor a vizsgálatban nem szereplő hallgatókkal végzett felmérés alapján választottuk ki a mérőeszközünkben használt itemeket, és így tulajdonképpen a vizsgálati alanyok verbális attitűdjét vizsgáltuk. A legtöbb pszichológiai és szociológiai kutatás a kiváltott verbális attitűd vizsgálataival foglalkozik. Green (in. Babbie 1989) és Bugán (1985) véleménye szerint ez a verbális attitűd nem minden esetben korrelál a megfelelő szituációban adott viselkedésekkel. Így nehéz felmérni, hogy milyen mértékben érvényesül a cselekvési attitűd. Ezzel a ténnyel vizsgálati eredményeink értelmezésekor is számolnunk kell. Vizsgálatunk céljának és jellegének leginkább a Likert-féle skála alkalmazása felelt meg.

Az így kialakított attitűdskálát a szociális képzésben tanító kollégákkal és terepen dolgozó szociális szakemberekkel elemeztük, és végeztük el a megfelelő korrekciókat.

Egyes esetekben kívánatos a skálák egyes állításához több értékkategóriát rendezni, mondjuk hetet vagy kilencet, mert az ilyen skálák kiküszöbölik a „semlegesek” besorolását, amely akkor fordul elő, ha a vizsgált személyek bizonytalanok, vagy hiányos információval rendelkeznek az adott területről. Mivel a megvizsgált hallgatók meglehetősen jól ismerik azt a területet, amelyre a kérdések vonatkoznak, elegendőnek tartottuk a következő ötfokozatú értékkategóriát alkalmazni:

5. nagyon fontos
4. fontos
3. eléggé fontos
2. kicsit fontos
1. egyáltalán nem fontos

A hallgató feladata, hogy minden állítást értékeljen, megjelölve a megfelelő fokozatot.

Az attitűdskála kialakítása után ezt lefordítottuk román és francia nyelvre, majd elküldtük a kolozsvári egyetemre, valamint a namuri főiskolára. Itt a nyelvi lektorálást szintén nyelvszakos és szociális szakemberek végezték el. A megfelelő korrekció után kialakult a végleges attitűdskála.

Az attitűdskála alkalmazásakor a következő instrukciót használtuk: (Az instrukció és a különböző attitűdöket jelentő állítások egyazon lapon voltak feltüntetve.)

Az alábbiakban olyan állítások szerepelnek, amelyek a segítő pályán dolgozók szempontjából különböző fontosságúak.

Kérlek, olvasd el figyelmesen az állításokat, s választásodat úgy fejezd ki, hogy az alábbi válaszlehetőségekből a számodra megfelelő állítást jelöld X-szel:

5. nagyon fontosnak tartom,
4. fontosnak tartom,
3. eléggé fontosnak tartom,
2. kicsit fontosnak tartom,
1. egyáltalán nem fontos.

Minden állítás azzal kezdődik, hogy én mint szociális munkás (szociálpedagógus) szakmai munkámban fontosnak tartom...

Az elővizsgálat tapasztalatai

Az elővizsgálat során azt tapasztaltuk, hogy a segítői magatartással kapcsolatban az első évfolyamos hallgatók sok olyan választ adtak, amelyek laikus segítői attitűdöt tükröznek, és túlzottan „igyekeznek” beavatkozni mások életébe (pl. „mindig az emberek javát szolgálni”, „jó irányba megváltoztatni az életét”, „szeretetet mutatni”, „eldönteni, kit kell segíteni és kit nem”).

A végzős hallgatók válaszaiban már inkább a professzionális segítői attitűdök jellemzők (szakmai tudás, kompetencia, bizalom, megfelelő involvált-ság), illetve több olyan válasz van, amelyek etikai ismereteket és hozzáállást jelentenek (titoktartás, tárgyilagosság stb.).

Ezekre a különbségekre a vizsgálati részben próbálunk pontos magyarázatot kapni.

Az így kialakított attitűdskálát alkalmasnak találtuk a különböző országokban tanuló hallgatók összehasonlító vizsgálatára, valamint a változások folyamatcentrikus vizsgálatára és összehasonlítására.

A fővizsgálat

A fővizsgálatban részt vevő hallgatók száma 413 fő volt. A vizsgálati minta a következőképpen oszlott meg:

	első éves hallgató	végzős hallgató
Magyarország (EKTF és BGGYPF)	88	87
Románia (Babes-Bolyai Egyetem)	61	62
Belgium (Institut de Formation Social Namur)	51	64
Összesen	200	213

Vizsgálatunkban a következő kérdésekre kerestünk választ:

- Milyen különbségek állapíthatók meg az elsős hallgatók és a végzős hallgatók szakmai attitűdjében?

- Melyek azok az attitűdbeli eltérések, amelyek csak egy adott képzésben jellemzők, és melyek az általános, minden kérdésre jellemző „bemenet” és „kimenet” eltérések?
- Milyen mértékben különbözik a hallgatók értékorientációja a képzés elején és végén, valamint milyen kulturális eltérések mutathatók ki a három populáció között?
- A szakmai attitűdök milyen mértékben befolyásolják az értékorientáció alakulását?

A kutatásunkban alkalmazott módszerünket alkalmasnak találjuk a fenti kutatási célok vizsgálatára (problémafeltáró jellegű módszer), de nem tekintjük általános kutatómódszertani eszköznek.

Célunk, az említett kérdések alapján, „bemenet” és „kimenet” állapotfelmérés. Az eredményeket csak az adott populációra értelmezzük, nem kívánjuk általános tendenciának tekinteni a három ország szociális képzésében.

A fővizsgálatunk eredményeinek feldolgozásában a következő módszereket alkalmaztuk: a faktoranalízis (főkomponens-analízis) és szignifikáns változások elemzése.

Az attitűdvizsgálat eredményeinek feldolgozása

Kutatásunk során olyan jelenséget (attitűdváltozást) vizsgáltunk, amelynél egyszerre több változóval kellett számolnunk. Erre a célra a faktoranalízis (főkomponens-analízis) módszerét alkalmaztuk. Az összefüggések elemzése céljából előbb korrelációs együtthatókat számítottunk ki (minden változónak minden egyes változóval való korrelációs együtthatóját kiszámítottuk). Ezután a SPSS program alkalmazásával faktorokat hoztunk létre, és ezen belül minden item faktorsúlyát is kiszámítottuk. Végül az előbb említett program segítségével a faktorokon belüli itemeket faktorsúlyuk alapján sorba állítottuk.

A román és a magyar hallgatók attitűdvizsgálata hasonló faktorokat mutatott:

- professzionális segítség faktora,
- laikus segítség faktora,
- kliensközpontúság faktora,
- autonómiafaktora.

A professzionális segítség faktora és a laikus segítség faktora együttesen a szakmaiságot és a szakmai szocializáció alakulását tükrözi. Ezek jelzik a hallgatók szakmai identitásában bekövetkezett változásokat. A két faktor között szoros korreláció van (lásd későbbi elemzések). A kliensközpontúság

faktora és az autonómiafaktora mutatja a segítők kapcsolatrendszerének alakulását, és köztük szintén kimutatható bizonyos szintű korreláció.

	FAKTOROK	
1.	Professzionális segítség	A szakmaiság leírása
2.	Laikus segítség	
3.	Kliensközpontúság	A kapcsolatok leírása
4.	Autonómia	

A faktorok jelentése

1. A professzionális segítség faktora azokat az attitűdöket tartalmazza, amelyek a hallgatók szakmáról kialakított képét tükrözik. A professzionális segítség faktorának változása (a képzésbe való belépés és végzés között) önmagában is mutatja a szakmai identitásban bekövetkezett változásokat, de pontosabb értelmezést kapunk akkor, ha ezt összehasonlítjuk a laikus segítség faktorának változásával.
2. A laikus segítség faktora azokat az attitűdöket tartalmazza, amelyek emocionálisan determináltak, szubjektívek és nemritkán irracionális elemeket is tartalmaznak.
3. A kliensközpontúság faktora azokat az attitűdöket tartalmazza, amelyek a kliensre való odafigyelést, az elfogadást, és a kliens felelősségének fokozását fejezik ki.
4. Az autonómiafaktor azokat az attitűdöket tartalmazza, amelyek a hallgatók határozottságát és önálló döntéskéességét fejezik ki, de bizonyos mértékben az érettség és függetlenség mutatói is.

A következőkben részletesen bemutatjuk a faktorok alakulását a román és a magyar populációnál.

A romániai minta vizsgálati eredményei

1. Professzionális segítés faktora

I. évf.		IV. évf.	
attitűd	faktorsúly	attitűd	faktorsúly
- szakmai tudás	0684	- saját lelki egyensúlyom megtartása	0690
- gyakorlati tapasztalatok	0681	- hitelesség a kommunikációban	0683
- a kliens felelősségének fokozása	0663	- bizalom légkörének kialakítása	0675
- tisztában lenni a szakmai kompetenciával	0649	- a kliens felelősségének fokozása	0665
- a szakmai anyagra vonatkozó titoktartás	0634	- szakmai tudás	0664
- tolerancia és másság elfogadása	0627	- más szakmabeliekkel való együttműködés	0663
- saját lelki egyensúly megtartása	0615	- jól megszervezni a munkát	0651
		- tolerancia és másság elfogadása	0587
		- feltétel nélküli elfogadás	0576
		- tisztában lenni a szakmai kompetenciával	0568

Az első évfolyamos hallgatóknál a professzionális segítés faktora 7 itemből áll. Ebből ötnek racionális jellege (szakmai tudás, gyakorlati tapasztalatok stb.), kettőnek (tolerancia, lelki egyensúly) emocionális színezete van. A legnagyobb faktorsúlyú itemek: szakmai tudás és gyakorlati tapasztalatok jelzik, hogy a hallgatók ezeket tartják a legfontosabbnak a pályaszocializációjuk szempontjából. Ez érthetőnek tűnik, mivel a képzés elején ez számukra elsődleges célként jelenik meg. Ennél meglepőbb a szakmai kompetencia és a titoktartás magas faktorértéke. (Az elővizsgálati interjú anyagában erre utaló válaszokat, kijelentéseket nem találtunk.)

Az attitűdváltozásokat követve azt tapasztaljuk, hogy a képzés kezdetén fontosnak tartott nyolc attitűdből hat megtalálható a végzős hallgatóknál is. Amíg a gyakorlati tapasztalatok attitűdjének elmaradása részben megmagyarázható (a hallgatók úgy érezhetik, hogy elegendő tapasztalatot szereztek), addig a titoktartás faktorértékének csökkenésére nem találtunk magyarázatot az elővizsgálatban végzett interjú tartalomelemzése során.

A végzősöknél a professzionális segítés faktor a tíz itemet tartalmaz, amelyből kettő emocionális színezetű, a többinek pedig racionális jellege van. Ezt azért tartjuk fontosnak hangsúlyozni, mert úgy tűnik, hogy a professzionalizálódás együtt jár (több más tényező mellett) a racionalitás

fokozódásával. Lényeges változásnak tűnik az, hogy a szakmáról alkotott kép legfontosabb eleme a lelki egyensúly lett, valamint az, hogy a szakma tartalmi elemeiről (tudás, tapasztalatok) a kapcsolati elemekre (kommunikáció, bizalom, együttműködés) tevődik át a hangsúly.

2. Laikus segítség faktor

I. évf.		IV. évf.	
attitűd	faktorsúly	attitűd	faktorsúly
- úgy segíteni, ahogy a kliens igényli	0472	- megváltoztatni a kliens mentalitását	1549
- mindig más emberek javát szolgálni	0380	- szeretettel fordulni a kliens felé	0351
- szeretettel fordulni a kliens felé	0335	- barátaimnak és rokonaimnak segítek	0310
- beleélni magam mások helyzetébe	0315		
- barátaimnak és rokonaimnak segítek	0296		

A laikus attitűdök túlsúlya érthető módon az elsős hallgatónál tapasztalható. Az interjúkban számos olyan kijelentést találtunk, mint: „azért szeretnék segíteni... mert apám is alkoholista... mert nekem is segítettek... mert sok szegény családot ismerek... stb. Úgy tűnik, hogy a laikus attitűdök érzelmi túlfűtöttségéből fakadnak. Ezt jól bizonyítja az a tény, hogy mind az elsősöknél, mind a végzősöknél ebben a faktorban a legnagyobb faktorsúlyú item a klienssel kapcsolatos (úgy segíteni, ahogy a kliens igényli, megváltoztatni a kliens mentalitását). A változás főleg a laikus attitűdök számának csökkenésében mutatható ki. Nem tekinthető negatívnak, hogy a végzős hallgatónál is tapasztalunk laikus attitűdöket. A laikus attitűdök nagyfokú csökkenését vagy teljes elmaradását nem lehet a képzés során elérni. Ez később a szakmai tevékenységük gyakorlása során érhető el.

Összegezve az első két faktor eltéréseit azt tapasztalhatjuk, hogy a pályaszocializációban és a szakmai identitás alakulásában olyan attitűdváltozás figyelhető meg, amely az irracionális-szubjektívtől halad az objektív-racionális magatartás felé.

3. Kliensközpontúság faktora

I. évf.		IV. évf.	
attitűd	faktorsúly	attitűd	faktorsúly
- megváltoztatni a kliens mentalitását	0501	- úgy segíteni, ahogy a kliens igényli	0535
- érdekeltté tenni a klienst a társ. ügyek intézésében	0407	- hogy a kliens választhassa a segítőt	0508
- hogy a kliens választhassa a segítőt	0395	- eldönteni, hogy ki érdekes a segítségre	0461
- eldönteni, hogy ki érdekes a segítségre	0381	- tárgyilagos, objektív magatartás a klienssel	0445

Ez a faktor professzionális jellegű attitűdöket tartalmaz, de mind a két csoportnál ezek között megtaláljuk ugyanazt a laikus attitűdöt: eldönteni, hogy ki érdemes a segítségre. A kliensközpontúság faktorban található attitűdök faktorsúlyának növekedése („úgy segíteni, ahogy a kliens igényli” és „hogy a kliens választhassa a segítőt”), valamint a tárgyilagosság pozitívumként értékelhetők. Ez kifejezi a végzős hallgatóknál azt a törekvést, hogy a szakmai munkájukban vegyék figyelembe a kliens igényeit, és egyben törekedjenek a kliens autonómiájának fokozására. Negatívumként értékelhető, hogy elég nagy faktorsúllyal jelen van az említett laikus attitűd (eldönteni, hogy ki érdemes a segítségre), amely ütközik a szakma etikai normáival is. Ez meglepő, mert a képzés során több tantárgy (szociális munka, etika stb.) hangsúlyozza ennek az elvnek a helytelenségét. Feltételezhető, hogy az oktatásban ennek az etikai elvnek a tisztázására nem fordítottak kellő figyelmet.

4. Az autonómiafaktora

I. évf.		IV. évf.	
attitűd	faktorsúly	attitűd	faktorsúly
- önállóan dönteni saját területemen	0444	- önállóan dönteni saját területemen	0701
- hogy a munkába ne szóljanak bele	0355	- hogy a munkába ne szóljanak bele	0687
- tájékozott lenni a világ dolgaiban	0305	- magabiztos megélhetést nyújtani	0498

Ez a faktor a szociális szakember autonómiáját jelzi, és nem jelenti mások irányítását, illetve vezetői képességeket (nem azonos a Super-féle függetlenségi faktoral).

A pozitív változás mutatói: az elsős hallgatóknál az autonómiafaktorba tartozó itemek alacsony faktorsúlyt mutatnak (0444 és 0355) és köztük találunk egy laikus segítői attitűdöt is, a végzős hallgatóknál az autonómiafaktorba tartozó attitűdök magas faktorsúlyúak (0701, 0687 és 0498). Nem elhanyagolható az a tény sem, hogy ennél a faktornál találjuk a legmagasabb változást.

Feltételezhetően az autonómia fokozódása nemcsak a képzés következménye, ez az adott életkor fejlődéslelektani sajátosságaként is értelmezhető.

A magyarországi minta vizsgálati eredményei

1. Professzionális segítség faktora

I. évf.		IV. évf.	
attitűd	faktorsúly	attitűd	faktorsúly
- szakmai tudás	0693	- tisztában lenni a szakmai kompetenciával	0709
- saját lelki egyensúly megőrzése	0688	- saját lelki egyensúly megtartása	0688
- magam és társaim továbbképzése	0675	- szakmai tudás	0629
- bizalomléggör kialakítása	0667	- magabiztos fellépés	0610
- jól megszervezni a munkát	0609	- hitelesség a kommunikációban	0605
- más szakmabeliekkel való együttműködés	0600	- gyakorlati tapasztalatok	0605
- hitelesség a kommunikációban	0600	- bizalomléggör kialakítása	0599
- tájékozottnak lenni a világ dolgaiban	0582	- más szakmabeliekkel való együttműködés	0563
- érdekeltté tenni a klienst a társ. ügyek intézésében	0560	- magam és társaim továbbképzése	0557
- tisztában lenni a szakmai kompetenciával	0541	- jól megszervezni a munkát	0446

A professzionális segítség faktorának alakulásában hasonló tendenciát lehet kimutatni, mint a román képzésben. Ez a faktor elsősöknél és végzősök-nél egyaránt tíz-tíz attitűdöt (itemet) tartalmaz. A lényeges eltérés főleg az egyes attitűdök faktorsúlyának átrendeződésében mutatkozik (nyolc attitűd mind a két csoportnál ugyanaz). Az elsősöknél, akárcsak a román hallgatóknál, a szakmai tudás jelenik meg a legnagyobb faktorsúllyal – feltételezhetően hasonló okokból. Az egyes attitűdök nagy faktorsúlya az elsősöknél (lelki egyensúly, bizalom, továbbképzés) jelzi, hogy a magyarországi fiatalok már a pályára való jelentkezéskor elég sokat tudnak a szakma követelményeiről, illetve azt is, hogy inkább azok jönnek erre a pályára, akik bizonyos mérté-

kig már rendelkeznek ezekkel a tulajdonságokkal. A leglényegesebb attitűdváltozás az, hogy a végzősöknél a legnagyobb faktorsúlyú attitűd a szakmai kompetencia lett. Ez jól tükrözi azt, hogy a képzésben és a szakmai munkában is nagy hangsúlyt helyeznek a kompetenciahatárok pontos meghatározására és betartására. Szintén pozitív változásként értékelhető a magabiztos fellépés és a gyakorlati tapasztalatok magas faktorsúlya a faktoron belül.

2. Laikus segítség faktora

I. évf.		IV. évf.	
attitűd	faktorsúly	attitűd	faktorsúly
- mindig más emberek javát szolgálni	0781	- jó irányban megváltoztatni mások életét	0665
- jó irányban megváltoztatni mások életét	0591	- megváltoztatni a kliens mentalitását	0514
- megváltoztatni a kliens mentalitását	0564	- mindig más emberek javát szolgálni	0409
- hogy barátaimnak és rokonaimnak segítek	0549	- eldönteni, ki érdemes a segítségre	0368

Ahogy azt már említettük, ennek a faktornak a változásait a professzionális faktorral együtt értelmezhetjük pontosan. A laikus segítség faktora mind a két csoportnál négy-négy itemet tartalmaz (ebből három ugyanaz, egy-egy eltérő). Nagymértékű pozitív változás tapasztalható a képzés során, ami az egyes attitűdök faktorsúlyának csökkenésében mutatható ki. Ez nemcsak azt a tendenciát jelzi, hogy a pályaszocializáció során az érzelmi színezetű és szubjektív beállítódástól a racionális és objektív felé haladnak, hanem azt is, hogy a képzésben a szakmai etika fontos szerepet játszik. Az elővizsgálatban az interjúk során a végzős hallgatók többször is hangsúlyozták, hogy az empátikus, toleráns és elfogadó magatartás mellett fontos bizonyos fokú „kivülmaradás” az objektivitás megőrzése érdekében.

Összegezve elmondhatjuk, hogy a két faktor változásai a professzionális irányába történő megfelelő elmozdulást jelzik.

3. Autonómiafaktor

I. évf.		IV. évf.	
attitűd	faktorsúly	attitűd	faktorsúly
- hogy a munkámba ne szóljanak bele	0495	- önállóan dönteni saját területemen	0651
- önállóan dönteni saját területemen	0300	- hogy a munkámba ne szóljanak bele	0603
- tárgyilagos, objektív magatartás	0298	- tájékozott lenni a világ dolgaiban	0390

Az autonómiafaktor három-három itemet tartalmaz az elsős és a végzős hallgatóknál. Ezek az önálló munkavégzést és a döntésképeséget fejezik ki, de egyben a tárgyilagosság és a tájékozottság mutatói is. A képzés során az autonómia attitűdök nagymértékű fokozását pozitív eredményként értelmezzük. A négy faktor közül ebben tapasztalható a legnagyobb arányú faktorsúlyváltozás (0300-ról 0651-re, ill. 0445-ről 0603-ra). Az elsősöknél az autonómia harmadik összetevője a tárgyilagos magatartás, mely főleg a kliensekkel való kapcsolatot jellemzi. A végzősöknél a harmadik item a széleskörű tájékozódást tükrözi, az érdeklődés kiterjedését tágabb társadalmi szférákra, és jelzi egy stabil világnézet kialakulásának igényét.

4. Kliensközpontúság faktora

I. évf.		IV. évf.	
attitűd	faktorsúly	attitűd	faktorsúly
- feltétel nélküli elfogadás	0622	- hogy a kliens választhassa a segítőt	0372
- a kliens felelőségének fokozása	0417	- felelősséget vállalni a társ. ügyek intézésében	0354
- úgy segíteni, ahogy a kliens igényli	0305	- érdekeltté tenni a klienst a társ. ügyek intézésében	0302
- hogy a kliens választhassa a segítőt	0302		

Ahogy azt már jeleztük, a tanulmányozott faktorok között bizonyos összefüggés van. Így a kliensközpontú faktor itemeinek alakulása az autonómiafaktor itemeinek alakulásától is függ. Ezzel magyarázható, hogy az autonómiafaktorok fokozott növekedése a kliensközpontú kapcsolatokban azt eredményezi, hogy az elfogadásban és a felelőség fokozásában nincs egyértelmű változás (pozitív és negatív irányú változások egyaránt előfordulnak). Ehhez hasonló tendenciát a román hallgatóknál is tapasztaltunk. Ez mindenféleképpen jelzi azt, hogy erre nagyobb súlyt kellene fektetni a képzésben.

A belgiumi minta vizsgálati eredményei

A belga hallgatók attitűdvizsgálatában szintén elkülöníthettünk professzionális és laikussegítés-faktorokat. Ezeknél hasonló változásokat lehetett tapasztalni, mint a román és a magyar populációnál. Ezenkívül két eltérést tapasztaltunk: az egyik eltérés abban mutatkozik, hogy itt elkülönítettük a szakmai objektivitás faktorát, a második eltérés pedig az, hogy a negyedik faktornál – kliensközpontúság – az a helyzet állt fent, hogy az első évfolyamnál el lehetett különíteni ezt a faktort, de a végzősöknél ez egybeolvadt a professzionalitás-faktoral.

1. Professzionális segítés faktora

I. évf.		IV. évf.	
attitűd	faktorsúly	attitűd	faktorsúly
- biztos megélhetés lehetősége	0594	- tisztában lenni a szakmai kompetenciával	0703
- beleélni magam mások helyzetébe	0586	- a kliens felelősségének fokozása	0679
- jól megszervezni a munkát	0549	- hitelesség a kommunikációban	0604
- tárgyilagos, objektív magatartás	0537	- érdekeltté tenni a klientárs. ügyintézésben	0586
- hogy a munkámba ne szóljanak bele	0533	- magam és társaim továbbképzése	0584
- más szakmabeliekkel való együttműködés	0521	- más szakmabeliekkel való együttműködés	0569
- a kliens felelősségének a fokozása	0519	- saját lelki egyensúlyom	0483
		- hogy a kliens választhassa meg segítőjét	0472

2. Kliensközpontúság faktora

I. évf.		IV. évf.	
attitűd	faktorsúly	attitűd	faktorsúly
- érdekeltté tenni a klientárs. ügyintézésbe	0535		
- ügy segíteni, ahogy a kliens igényli	0495		
- eldönteni, hogy ki érdemes a segítségre	0456		

Az elsős hallgatóknál a professzionális segítség faktora hét itemből áll. Ennek a faktornak nagyon változatos jellege van (racionális, emocionális és kapcsolati attitűdök), illetve kiegyensúlyozott, olyan értelemben, hogy nagyon kis eltérés tapasztalható a legkisebb és a legnagyobb faktorsúly között. A legnagyobb faktorsúlyú item a biztos megélhetés. Ez jelzi, hogy a belga fiatalok a szakmaiság mellett a biztos megélhetés reményében választják ezt a szakmát. Csalódottságukat jelzi, hogy a végzősöknél ez az item egyáltalán nem jelenik meg a professzionális segítség faktorában (és más faktorban sem). A leglényegesebb pozitív változás az, hogy a végzősöknél a legnagyobb faktorsúlyú attitűd a szakmai kompetencia. Szintén pozitív változásként értékelhető, hogy a faktor nyolc iteme közül három kliensközpontúságot fejez ki, és azt, hogy a faktor itemei között megtaláljuk a lelki egyensúlyt. A lelkiegyensúly-faktor fokozódását a képzés során mind a három populációnál megtaláljuk. Az interjú tartalma elemzésében is sokszor találunk olyan kijelentéseket: „ezt a szakmát csak lelkileg kiegyensúlyozott emberek végezhetik”. Ez annak a felismerését mutatja, hogy a szakma gyakorlásának feltétele a segítők érett, egészséges és kiegyensúlyozott személyisége.

Kisebb mértékben, mint az előző két populáció esetén, itt is megragadható, hogy a hallgatók attitűdjében a szubjektivitástól az objektivitás, valamint az emocionalitástól a racionalitás felé haladás mutatkozik.

3. Laikus segítség faktor

I. évf.		IV. évf.	
attitűd	faktorsúly	attitűd	faktorsúly
- feltétel nélküli elfogadás	0614	- beleélni magam mások helyzetébe	0687
- mindig más emberek javát szolgálni	0467	- hogy a munkámba ne szóljanak bele	0626
- szeretettel fordulni a kliens felé	0339	- bizalomléggör kialakítása	0592
- jó irányba megváltoztatni mások életét	0323	- hogy a rokonaimnak segítsék	0454
		- jó irányban megváltoztatni mások életét	0443

Az első évfolyamnál négy itemet találunk a faktorban, ebből háromnak kimondottan laikus jellege van és érzelmi túlfűtöttségről és szubjektivitásról tanúskodik. Az interjúk anyagában olyan kijelentéseket találtunk, amelyek tapintatlan, személyiséget sértő módon történő beavatkozásokat jelentenek (pl. felkérés nélkül beleavatkozni mások életébe). Ennek a laikus beavatkozásnak az alapja egy rosszul értelmezett segítség és a feltétel nélküli elfoga-

dás. A laikusság csökkenése abban ragadható meg, hogy a végzősöknél ebben a faktorban mindössze két itemnek van kimondottan laikus jellege. A beleélés-, valamint a bizalomitemek jelzik, hogy a végzősöknél csökken az emocionális és az irracionális elemek száma.

4. Szakmai objektivitás faktora

I. évf.		IV. évf.	
attitűd	faktorsúly	attitűd	faktorsúly
- szakmai titoktartás	0558	- tárgyilagos, objektív magatartás	0560
- szakmai tudás	0489	- szakmai titoktartás	0504
- tájékozottnak lenni a világ dolgaiban	0483	- eldönteni, hogy ki érdemes a segítségre	0460

A szakmai objektivitás faktora nem található meg az előző két csoportnál. Úgy tűnik, hogy ez a faktor nemcsak a képzés által determinált, ennek szociokulturális háttere van. Ezt bizonyítja az a tény, hogy ezekhez az attitűdökhöz kapcsolódó értékek (egyenlőség, igazság) sokkal fontosabbak a belga populációban (lásd értékvizsgálati rész). Ezt úgy értelmezhetjük, mint a szociokulturális tényezőknek a szakmára gyakorolt hatását. Pozitív változásként értékelhető a faktorsúlyok erősödése (részleges), valamint a tárgyilagosság item magas faktorsúlya a végzősöknél. Az, hogy a szakmai objektivitás faktora csak a belga populációnál található meg, azzal magyarázható, hogy ez a képzés nagyobb szakmai hagyományokkal rendelkezik, mint a másik kettő.

A szignifikáns attitűdbeli eltérések vizsgálata

Az attitűdök összehasonlító vizsgálatában arra is választ kerestünk, hogy melyek azok az attitűdváltozások, amelyek szignifikánsnak tekinthetők. A minták normális eloszlásáról lévén szó, T-próbás vizsgálatot végeztünk az elsős és a végzős hallgatók eredményeinek összehasonlítására.

Az egyes populációk szignifikáns attitűdbeli eltérései

1. A romániai minta eredményei:

- megváltoztatni a kliens magatartását szignifikáns fokozódás
- felelősséget vállalni a társadalmi ügyek szignifikáns fokozódás
intézésében
- beleélni magam mások helyzetébe szignifikáns fokozódás
- szeretettel fordulni a kliens felé szignifikáns csökkenés

– önálló döntéseket hozni	szignifikáns fokozódás
– mindig más emberek javát szolgálni	szignifikáns csökkenés
– jó irányban megváltoztatni az emberek életét	szignifikáns csökkenés
– biztos megélhetést nyújt	szignifikáns fokozódás
– más szakmabeliekkel való együttműködés	szignifikáns fokozódás

A nyolc attitűd változása egyértelműen jelzi a laikus segítői elemek csökkenését és a professzionális segítség fokozását. A professzionális segítség elemei közül a felelősség, autonómia és együttműködés változik a legnagyobb mértékben. A „biztos megélhetést nyújt” attitűd fokozódása azzal magyarázható, hogy Romániában a szociális szakmának elég jól kialakult infrastruktúrája van, de nincsenek szakemberek, így minden végzős biztosan elhelyezkedhet a képzésének megfelelő munkahelyen.

2. A magyar minta eredményei:

– megváltoztatni a kliens mentalitását	szignifikáns fokozódás
– felelősséget vállalni a társadalmi ügyek intézésében	szignifikáns fokozódás
– beleélni magam mások helyzetébe	szignifikáns fokozódás
– hogy a munkámba ne szóljanak bele	szignifikáns fokozódás
– tárgyilagos, objektív magatartás	szignifikáns fokozódás
– szeretettel fordulni a kliens felé	szignifikáns csökkenés
– tisztában lenni a szakmai kompetenciával	szignifikáns fokozódás
– úgy segíteni, ahogy a kliens igényli	szignifikáns fokozódás
– eldönteni, hogy ki érdemes a segítségre	szignifikáns csökkenés
– mindig más emberek javát szolgálni	szignifikáns csökkenés
– jó irányban megváltoztatni az emberek életét	szignifikáns csökkenés
– magam és társaim továbbképzését	szignifikáns fokozódás
– hogy barátaimnak és rokonaimnak is segíthessek	szignifikáns csökkenés

A legtöbb szignifikáns eltérést a magyar képzésben lehet tapasztalni. Itt is jellemző a laikus segítői attitűdök csökkenése és a professzionális segítség fokozódása. Ami lényeges eltérésnek tűnik a belga és a román képzésekhez viszonyítva, az az, hogy az etikai kódexben szereplő attitűdök megfelelő és szignifikáns alakulását csak ennél tapasztalhatjuk.

Szintén pozitívként értékelhető, hogy a szignifikánsan változó professzionális segítői attitűdök nagyon változatos (differenciált) tartalmi szférát (kapcsolati, kognitív, érzelmi) érintenek.

3. a belgiumi minta eredményei:

– saját lelki egyensúlyom megtartása	szignifikáns fokozódás
– szeretettel fordulni a kliens felé	szignifikáns csökkenés
– hogy a kliens választhassa a segítőt	szignifikáns fokozódás
– bizalomlégkör kialakítása	szignifikáns fokozódás
– önálló döntéshozatal	szignifikáns fokozódás
– mindig más emberek javát szolgálni	szignifikáns csökkenés
– jó irányban megváltoztatni az emberek életét	szignifikáns csökkenés

A belga képzésben szintén kimutatható azoknak a laikus segítői elemeknek a csökkenése, amelyeket a másik két képzésnél is tapasztaltunk. A professzionális segítői elemek között főleg a kliensközpontú kapcsolati elemek, valamint az énerővel kapcsolatos (önálló döntés, lelki egyensúly) elemek fokozódása tapasztalható.

A fenti táblázatok alapján elkülöníthetünk olyan változásokat, amelyek általánosak (minden képzésben szignifikánsan változnak), olyanokat, amelyek két-két képzésben azonosak, és olyanokat, amelyek csak egy adott képzésre jellemzőek.

Általános képzési eltérések

– szeretettel fordulni a kliens felé	szignifikáns csökkenés
– mindig más emberek javát szolgálni	szignifikáns csökkenés
– jó irányban megváltoztatni az emberek életét	szignifikáns csökkenés

A közös szignifikáns attitűdváltozások jelzik (akárcsak a faktoranalízis eredményei), hogy a képzések pozitív hatást gyakorolnak a kezdetben túlzottan emocionális és irracionális színezetű attitűdökre, amelyek gyakran személyes involváltságból adódnak. Nagyon fontos tényezőnek tekintjük ezt a változást, mert a szubjektivitás és az érzelmi túlfűtöttség számos esetben inadekvát beavatkozást, tapintatlanságot és sikertelen segítségnyújtást eredményez. Amint már jeleztük, ezek nem szűnnek meg teljesen a képzés során, de olyan csökkenést lehet tapasztalni, amely szakmailag elfogadható. A lai-

kus attitűdök további csökkentését a képzés nem vállalhatja, ehhez a szakma gyakorlása szükséges.

Nemzeti specifikus képzési azonosságok

Belga–Magyar	Belga–Román	Román–Magyar
	- önállóan dönteni saját területemen	- megváltoztatni a kliens mentalitását - felelősséget vállalni a társadalmi ügyek intézésében - beleélni magam mások helyzetébe

Az első dolog, ami feltűnik, az az, hogy a belga populáció és a másik két populáció között egyetlen azonosság mutatkozik: önálló döntéshozatal (ez az azonosság a román képzéssel). Az interjúk tartalmának elemzése és a hallgatókkal való beszélgetések nem tartalmaztak olyan információkat, amelyek ezt az azonosságot megmagyaráznák. A magyar és a román képzés között három közös változást lehet tapasztalni. Ezek szakmai jellegű pozitív változások, amelyek az empátia mellett a felelősség és a kliensre való figyelem mutatói. Feltételezhetjük, hogy ezeket a változásokat a személyiségfejlesztő foglalkozások eredményezték.

Nemzeti specifikus képzési változások

belgiumi képzés	román képzés	magyar képzés
- bizalomlégkör kialakítása	- biztos megélhetést nyújtson	- hogy a munkámba ne szóljanak bele
- hogy a kliens választhassa meg a segítőt	- más szakmabeliekkel való együttműködés	- tárgyilagos, objektív magatartás - tisztában lenni a szakmai kompetenciával - úgy segíteni, ahogy a kliens igényli - eldönteni, hogy ki érdemes a segítségre - magam és társaim továbbképzését - hogy barátaimnak és rokonaimnak segítsek

Nemzeti specifikus képzési hatások

A képzésben bekövetkezett szignifikáns specifikus változások a következőképpen alakultak.

- A magyar képzésben találjuk a legtöbb szignifikáns változást, 14-et, és ebből 8 nemzeti specifikusnak tekinthető (lásd nemzeti specifikus képzési változások táblázat),
- a román képzésben 9 szignifikáns változást találunk, ebből kettő nemzeti specifikusnak tekinthető (lásd nemzeti specifikus képzési változások táblázat),
- a legkevesebb változás (8) a belga képzésben található, ebből kettő nemzeti specifikus (lásd nemzeti specifikus képzési változások táblázat).

A belga populáció specifikus eltérései közül az egyik az autonómia. Ezt úgy tekinthetjük, mint a szociokulturális tényező megnyilvánulását a képzésben. A belga hallgatók többsége nem a szülőkkel él, önálló életvitelt folytat. Erre anyagi lehetőségük van. Ez a tendencia megjelenik az értékorientációban is: a családi harmónia számukra nem olyan fontos érték, mint a másik két populációban.

A román képzésben megjelenő specifikus eltérések a biztos megélhetés és a más szakmabeliekkel való együttműködés. Az elsőnek valószínűleg társadalmi háttere van (bizonytalan anyagi lét), míg a második a képzés jellegéből fakad (sok együttműködést igénylő szakmai gyakorlat van a képzésben).

Nagyon értékesnek tartjuk, hogy a magyar képzésben történt a legtöbb szignifikáns képzésspecifikus változás. Mind a nyolc változás nagyon fontos a szakma gyakorlása szempontjából. Úgy tűnik, hogy a legjelentősebb változások (többek között) a szakmai etika tanításának következményei (el dönteni, hogy ki érdemes a segítségre, barátainak segíteni, szakmai titoktartás). A szakmai kompetencia betartása és a folyamatos továbbképzés fokozása szintén lényeges változás a képzésben, amely azzal magyarázható, hogy a szakmai képzésben és a gyakorlatban is sokszor foglalkoznak ezekkel a témákkal. A többi mutató az autonómia és a tárgyilagosság fokozódását jelzi. Összességében úgy tűnik, hogy elégedettek lehetünk a képzésben elért változásokkal. Természetesen felmerülhet a kérdés, hogy a hallgatók által kinyilvánított verbális attitűdök mennyire esnek egybe szakmai viselkedésükkel. Erre csak a szakma gyakorlása során kaphatunk választ.

Felhasznált irodalom

- Babbie Earl: A társadalomtudományi kutatás módszertana. Balassi Kiadó. Bp. 1989.
- Bugán Antal: Skálarendszer az ember felfogással kapcsolatos attitűdök mérésére. KLTE Debrecen. 1985. (Tananyag belső használatra)
- Budai István: A szociális és a pedagógus szakma határán. Esély. Bp. 1993/3.
- Falus Iván: Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe. Keraban Könyvkiadó. Bp. 1996.
- Halász–Hunyadi–Marton: Az attitűd. Osiris Könyvkiadó. Bp. 1997.
- Hegyesi Gábor: A szociális munka elmélete és gyakorlata. 1. kötet. Semmelweis Kiadó. Bp. 1996.
- Pataki Ferenc: Identitás, személyiség, társadalom. Az identitáselmélet vitatott kérdései. Akadémiai Kiadó. Bp. 1987.
- Szabó Csaba: A szerepjáték hatása az attitűdváltozásra. Pszichológiai Szemle. Bp. 1985/6.

